

УДК 027.7(477.74-25):004.65:016:929Мечников
DOI [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2025.2\(34\).353364](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2025.2(34).353364)

Алексєєнко Майя Володимирівна,
завідувачка науково-методичного відділу
Наукової бібліотеки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна
тел.: (048) 722 12 10
e-mail: lib_methodist@onu.edu.ua
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2985-2533>

БІБЛІОТЕЧНІ РЕСУРСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ДРУКОВАНОЇ СПАДЩИНИ І. І. МЕЧНИКОВА: ДО 180-РІЧЧЯ ВЧЕНОГО

У статті розглядається бібліотечні ресурси власної генерації як інструмент популяризації наукового надбання всесвітньо відомого біолога І. І. Мечникова. Бібліотечна База даних власної генерації «Ілля Мечников: науковий цифровий архів» та віртуальна колекція «Mechnikoviana», підготовлені співробітниками Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова до 180-річчя науковця — інформаційний ресурс, який має всі характеристики корисного для користувачів продукту, створеного спеціально для підтримки навчання та наукових досліджень.

Ключові слова: І. І. Мечников, база даних власної генерації, віртуальна колекція, наукове надбання, прижиттєві видання, друкована спадщина, одеська преса, бібліотечні ресурси

У рамках святкування ювілею видатного зоолога, ембріолога, патолога, бактеріолога, епідеміолога, імунолога, геронтолога, демографа та філософа, лауреата Нобелівської премії 1908 р. Іллі Ілліча Мечникова (1845–1916), чие ім'я носить найстарший класичний університет в Одесі з 1945 р. (тоді — Одеський державний університет), Науковою бібліотекою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова була запланована низка проєктів з дослідження наукової спадщини відомого вченого. Всі наукові проєкти дійшли до свого логічного завершення та представлені на розгляд дослідників.

Серед проєктів особливої уваги заслуговують монографія «Ілля Мечников в Одеському університеті: образ, світогляд, доробок» (Одеса, 2025) — спільна робота Наукової бібліотеки, факультету історії і філософії та біологічного факультету ОНУ [4], віртуальна колекція «Mechnikoviana» [5] та спеціальна бібліотечна база (БД) «Ілля Мечников: науковий цифровий архів» [3], створені співробітниками університетської бібліотеки. Саме про останні цифрові віртуальні ресурси йде мова у цій невеличкій розвідці.

Значна частина життя І. І. Мечникова пройшла в Одесі. Саме тут він працював в Імп. Новоросійському університеті (1867–1868, 1870–1882 рр.), став одним із засновників Одеської бактеріологічної станції (1886–1888 рр.), брав участь у роботі наукових з'їздів та різноманітних наукових комісій, проводив публічні та вузькоспеціалізовані лекції. Його робота була присвячена вивченню імунітету, завдяки чому з'явилися вакцини проти холери та тифу, праці з біології та зоології, дослідження, присвячені збільшенню тривалості життя людини. Одеський період у житті науковця був відмічений злетами та падіннями, але вся робота І. І. Мечникова в Одесі мала велике значення для його подальших досліджень в Інституті Пастера у Парижі, завдяки чому у 1908 р. ним була отримана Нобелівська премія у галузі фізіології та медицини.

Інформаційні ресурси, які зберігаються у фондах найстаршої університетської бібліотеки півдня України, дозволяють представити наукову спадщину дослідника зі світовим ім'ям найбільш повно.

До віртуальної колекції «Mechnikoviana» увійшли цифрові копії прижиттєвих досліджень І. І. Мечникова та мемуарна література про його життя, наукові монографії та підручники інших дослідників, в яких І. І. Мечников був автором передмов, науковим редактором, консультантом та перекладачем текстів біологічних досліджень інших науковців. Серед прижиттєвих праць відомого біолога — його магістерська «Історія ембріонального розвитку SEPIOLA» (1867) та докторська «Історія розвитку NEBALIA» (1868) дисертації, основні біологічні («Про травні органи прісноводних турбеллярій» 1877), «Про хвороби личинок хлібного жука» (1879), «Ембріологічні дослідження над медузами» (1886), «Лекції з порівняльної патології запалення» (1892), «До вчення про цілющі сили тваринного організму» (1898) та ін.) та біолого-філософські праці («Етюди про природу людини» (1903, 1904, 1908, 1910), «Етюди оптимізму» (1904, 1907) тощо. Відзначимо мовну різноманітність колекції прижиттєвих видань І. І. Мечникова: перед нами дослідження російською, німецькою та французькою мовами, переклади наукових праць польською мовою.

Тематично віртуальна колекція розділена на розділи: 1. Природно-наукові дослідження І. І. Мечникова; 2. Філософські твори І. І. Мечникова; 3. Редагування та наукові коментарі І. І. Мечникова; 4. Мемуарна література та спомины про І. І. Мечникова; 5. Дослідники про І. І. Мечникова та його наукову спадщину (вибрані праці).

Бібліотечна база (БД) «Ілля Мечников: науковий цифровий архів» розміщена у спеціальному підрозділі тематичних Баз даних (БД) власної генерації Наукової бібліотеки «Історія ОНУ імені І. І. Мечникова» [1; 2]. База даних розділена на два великі розділи: 1. «Прижиттєві видання І. І. Мечникова» та 2. «І. І. Мечников в одеській пресі», поєднує у собі посилання на повнотекстові цифрові копії книжкових видань наукового надбання та анотовані посилання українською мовою на інформацію про діяльність дослідника зі шпальт одеських газет кінця XIX – початку XX ст.

У роботі з одеською пресою взяли участь зав. відділу рідкісних книг та рукописів М. В. Алексеєнко (нині — зав. науково-методичного відділу), зав. відділу зберігання фондів І. Т. Кожухар та співробітник відділу Л. В. Баканова, технічний супровід здійснений зав. відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення С. Г. Середою. Протягом 2024–2025 рр. співробітниками НБ був опрацьований великий пласт інформації про діяльність та наукове надбання І. І. Мечникова, відображений на сторінках одеської преси. Основні джерела — найстарша одеська газета «Одеській вісник» (виходила у 1823–1893 рр.), перша міська приватна газета «Новоросійський Телеграф» (виходила у 1869–1900/1903 рр.), газета ліберального спрямування «Одеський листок» (виходила у 1880–1920 рр.), щоденна газета «Одеські новини» (виходила у 1884–1917 рр.) та офіційні «Відомості Одеського міського громадського управління» (виходили у 1865 – 90-ті рр. XIX ст.).

Наукове надбання та інформація про діяльність І. І. Мечникова на шпальтах опрацьованих газет представлена нерівноцінно. Найбільшу кількість інформації дає «Одеській вісник»: серед 392 публікацій, присвячених І. І. Мечникову, на долю цієї газети приходиться 178 публікацій. В «Одеському листку» — 125 публікацій, у «Новоросійському Телеграфі» — 70 публікацій, «Відомості Одеського міського громадського управління» представлені 12 публікаціями та «Одеські новини» — 7.

Викладацька та наукова робота І. І. Мечникова у Імп. Новоросійському університеті та Одеській бактеріологічній станції, проведення публічних лекцій різноманітної біологічної тематики, участь у роботі Новоросійського товариства природознавців, Товариства одеських лікарів, Ентомологічної комісії, різноманітних наукових з'їздах, вибіркова інформація про наукову роботу І. І. Мечникова в Інституті Пастера та відомості про нечасті візити науковця до Батьківщини, інформація про отримання Нобелівської премії, побутова інформація, робочі невдачі (найбільш показова — справа про загибель від щеплення овець поміщика Панкєєва), курйозні випадки, друковані рецепти, палкі дискусії з колегами та звернення самого І. І. Мечникова до читачів — все це знайшло своє відображення на шпальтах популярних одеських газетах «Одеській вісник», «Новоросійський Телеграф», «Одеський листок», «Одеські новини». Більш офіційна інформація про діяльність Одеської бактеріологічної станції під керівництвом І. І. Мечникова друкувалась у «Відомостях Одеського міського громадського управління».

Все це різноманіття інформації про діяльність І. І. Мечникова, наукове життя Одеси та її Університету, Бактеріологічної станції та ін. представлено бібліотечним ресурсом для використання дослідниками науки, освіти та історії міста.

Таким чином, повнотекстова бібліотечна База власної (БД) генерації «Ілля Мечников: науковий цифровий архів» — інформаційний ресурс, який має всі характеристики корисного для користувачів продукту, створеного спеціально

для підтримки навчання та наукових досліджень, що особливо актуально у період військової агресії, яка загрожує знищенням фізичних носіїв інформації. Унікальні повнотекстові матеріали, створені, оцифровані та зібрані саме Науковою бібліотекою ОНУ імені І. І. Мечникова, розміщені на офіційному бібліотечному сайті та тепер доступні для дослідників.

Список використаних джерел та літератури

1. До історії Одеського університету : база даних. *Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова* : офіц. сайт. Розд. : Тематичні ресурси власної генерації. Україна, 2015 ; оновлення: 2024. URL: https://lib.onu.edu.ua/do_istoriionu/ (дата звернення: 18.12.2025).
2. Купріянова Н. М. «Університетська бібліотека онлайн»: бази даних власної генерації. *Biblio-Collegium*. 2024. Вип. 18. URL: <https://minilib.onu.edu.ua/index.php/main/article/view/96> (дата звернення: 18.12.2025).
3. Ілля Мечников: науковий цифровий архів : база даних. *Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова* : офіц. сайт. Розд. : Тематичні ресурси власної генерації. Україна, 2025. URL: https://lib.onu.edu.ua/mechnukov_bd/ (дата звернення: 18.12.2025).
4. Ілля Мечников в Одеському університеті: образ, світогляд, доробок : монографія / В. М. Хмарський [та ін.] ; упоряд.: Н. М. Купріянова, Т. В. Васильченко ; наук. ред. В. М. Хмарський ; відп. ред. О. В. Суровцева ; літ. ред. Л. І. Стрий ; бібліогр. ред. Н. М. Купріянова ; підгот. іл.: М. В. Алексєнко, В. О. Кузнєцов ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка. Одеса : ОНУ, 2025. 256 с. (Розвиток науки в Одеському національному університеті ; Вип. : Біологія. Історія. Філософія).
5. «Мечниковіана»: архів наукової спадщини : віртуальна колекція. *Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова* : офіц. сайт. Розд. : Електронна бібліотека рідкісних видань. Україна, 2025. URL: <http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/123456789/16418> (дата звернення: 18.12.2025).

References

1. Naukova biblioteka Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova. (2015). *Do istorii Odeskoho universytetu: baza danykh* [To the history of Odesa University: database]. https://lib.onu.edu.ua/do_istoriionu/ [in Ukrainian].
2. Kupriyanova, N. M. (2024). Universytetska biblioteka onlain: bazy danykh vlasnoi heneratsii [Online university library: own generation databases]. *Biblio-Collegium*, 18. <https://minilib.onu.edu.ua/index.php/main/article/view/96> [in Ukrainian].
3. Naukova biblioteka Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova. (2025). *Illia Mechnikov: naukovyi tsyfrovyyi arkhiv: baza danykh* [Ilyia Mechnikov: scientific digital archive: database]. https://lib.onu.edu.ua/mechnukov_bd/ [in Ukrainian].
4. Khmarskyi V. M., Kuznietsov V. O., Golubovych I. V., Shevtsov S. P., Aliksieienko M. V., & Pruzhyna V. P. (2025). *Illia Mechnikov v Odeskomu universyteti: obraz, svitohliad, dorobok: Monohrafiia* [Ilyia Mechnikov at Odesa University: image, worldview, works]. Odesa: ONU [in Ukrainian].
5. Naukova biblioteka Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova. (2025). *Mechnykoviana: arkhiv naukovoї spadshchyny*: virtualna kolektsiia [Mechnykoviana: archives of scientific decline: virtual collection]. <http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/123456789/16418> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 18.12.2025 р.

Aliksieienko M. V.,

Head of the Scientific and Methodological Department

Scientific Library

Odesa I. I. Mechnikov National University

24 Preobrazhenska St, Odesa, 65082, Ukraine

tel.: (048) 722 12 10

e-mail: lib_methodist@onu.edu.ua

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2985-2533>

LIBRARY RESOURCES AS A TOOL FOR POPULARIZATION OF THE PRINTED HERITAGE OF I. I. MECHNIKOV: TO THE 180TH ANNIVERSARY OF THE SCIENTIST

The article considers resources generated by the Scientific Library as a tool for popularizing the scientific work of the world-famous biologist I. I. Mechnikov. The historical database “Illia Mechnikov: a scientific digital archive” and virtual collection “Mechnykoviana”, generated by the staff of the Scientific Library of Odesa I. I. Mechnikov National University to the 180th anniversary of the scientist is an information resource with all the characteristics of a useful product for users that was created specifically to support learning and scientific research.

The virtual collection “Mechnykoviana” presents digital copies of the lifetime publications by I. I. Mechnikov, memoirs about his life, scientific monographs, as well as publications by other researchers for which Illia Mechnikov wrote a foreword or contributed to as a scientific editor, advisor or translator of biological research of other scientists.

The library database “Illia Mechnikov: a scientific digital archive” is located in a special subsection of thematic library-generated databases of the Scientific Library “History of Odesa I. I. Mechnikov National University”. The database is divided into two great sections: 1) “I. I. Mechnikov’s lifetime publications” and 2) “I. I. Mechnikov in the Odesa press”. It provides open access to full-text digital copies of printed scientific publications along with abstracts in Ukrainian about the scientist’s activities as covered by Odesa newspapers dating from the late 19th century to early 20th century.

Unique full-text materials, created, digitized and collected by the Scientific Library of Odesa I. I. Mechnikov National University, are presented on the official website of the Scientific Library and freely available to researchers.

Keywords: I. I. Mechnikov, library-generated database, scientific heritage, virtual collection, lifetime publications, printed heritage, Odesa press, library resources.